

УДК 378.68: 004.85

Галина П. Плисенко

Київський національний університет технологій та дизайну

**МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАТИВНОЇ СИСТЕМИ
РЕАЛІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ**

У статті запропоновано теоретико-методологічне обґрунтування забезпечення моніторингу якості вищої освіти із застосуванням інформаційних технологій. Досліджено роль сучасних інформаційних технологій у проведенні моніторингу якості вищої освіти. Виявлено і теоретично оцінено вплив моніторингу якості вищої освіти на інтегративну систему реалізації конкурентних переваг.

Ключові слова: вища освіта; вищий навчальний заклад; моніторинг; конкурентні переваги; інформаційні технології.

Галина П. Плысенко

Киевский национальный университет технологий и дизайна

**МОНІТОРИНГ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ
ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В КОНТЕКСТЕ ИНТЕГРАТИВНОЙ
СИСТЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ: ТЕОРЕТИКО-
МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ**

В статье предложено теоретико-методологическое обоснование обеспечения мониторинга качества высшего образования с применением информационных технологий. Исследована роль современных информационных технологий в проведении мониторинга качества высшего образования. Выведено и теоретически оценено влияние мониторинга качества высшего образования на интегративную систему реализации конкурентных преимуществ.

Ключевые слова: высшее образование; высшее учебное заведение; мониторинг; конкурентные преимущества; информационные технологии.

Halyna P. Plysenko

Kyiv National University of Technology and Design

**USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN MONITORING THE QUALITY OF
HIGHER EDUCATION UNDER INTEGRATIVE SYSTEM OF COMPETITIVE
ADVANTAGES APPLICATION:
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS**

The paper suggests theoretical and methodological substantiation for providing monitoring of the quality of higher education through the use of information technology. The role of modern information technologies in higher education quality monitoring has been explored. An effect from monitoring the higher education quality on the integrative system of competitive advantages application is revealed and theoretically evaluated.

Keywords: higher education; higher education institution; monitoring; competitive advantages; information technology.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичним завданнями. Сучасний період розвитку суспільства характеризується суттєвим впливом на нього інформаційних технологій, які проникають в усі сфери людської діяльності, забезпечують поширення інформаційних потоків в суспільстві, утворюючи глобальний інформаційний простір. Невід'ємною і важливою частиною цих процесів є комп'ютеризація освіти [5]. *Освіта є найважливішою сферою соціального життя. Саме освіта формує інтелектуальний, культурний, духовний стан суспільства. Зміст освіти та її спрямованість відображають освітні програми та стандарти. Якість освіти можна розглядати з різних позицій. Розкривати дане поняття слід із позицій системного підходу, який прийнято при розробці системи менеджменту якості освіти з метою підвищення рівня задоволеності споживачів. Якість освіти – це затребуваність отриманих знань у конкретних умовах їх застосування для досягнення конкретної мети та підвищення рівня життя. Системний підхід означає неперервність управління, послідовність і взаємозв'язок окремих освітніх процесів, а також їх взаємодію. Система менеджменту якості освіти є інтегрованою. Вона орієнтована на сучасні інформаційні технології, використання досягнень теорії і практики менеджменту [16]. Нині в Україні відбувається реформування вищої освіти, орієнтованої на входження в світовий інформаційно–освітній простір.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якість наданих освітніх послуг визначається таким результативним показником, як якість вищої освіти. Моніторинг якості вищої освіти із застосуванням сучасних інформаційних технологій дає можливість проаналізувати наявний стан та визначити основні проблеми. Моніторингу якості вищої освіти як напряму наукових досліджень присвячені роботи таких вчених, як М. Гончаренко [7], О. Ляшенко [9], І. Бабин [4], С. Раков [12], Л. Гриневич [8], О. Цюк [19], О. Сидоренко [14], І. Лікарчук [3], В. Биков [8], О. Удод [16], Л. Паращенко [11] та інші.

Мета статті. Мета дослідження – провести аналіз теоретико–методологічних основ моніторингу якості вищої освіти, виявити тенденції впливу сучасних інформаційних технологій у вищій освіті в контексті впливу на інтегративну систему реалізації конкурентних переваг.

Невирішені частини дослідження Здійснюючи моніторинг якості вищої освіти, органи державної влади та споживачі освітніх послуг, мають можливість отримати доступ до розгорнутої об'єктивної інформації стосовно питань, що їх цікавлять. Моніторинг системи вищої освіти забезпечує систематичне спостереження за станом і умовами здійснення освіти, контингентом студентів, навчальними досягненнями студентів, науково–педагогічною діяльністю ВНЗ, професійними досягненнями молодих фахівців. Інформаційну технологію визначають як процес, що використовує сукупність засобів і методів збору, обробки і передачі даних для отримання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу або явища. Однією з головних умов проведення моніторингу якості вищої освіти є застосування інформаційних технологій. Тим самим це слугує основним чинником визначення інтегративної системи реалізації конкурентних переваг ВНЗ.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Нині якість вищої освіти є тим ядром, що може сприяти вирішенню практичних проблем суспільства. Якісна вища

освіта розглядається з позицій вимог суспільства в нових соціально–економічних умовах та з позицій розвитку особистості, визначення життєвого призначення за допомогою технологій навчання, методів контролю і оцінки результатів. Конкурентоспроможність окремого ВНЗ і всієї освітньої системи визначається якістю освіти. Отримані якісні знання дають змогу людині самостійно розпочати своє професійне життя, розвивати креативність, здатність до перенавчання, вміння працювати в команді, аналітичне мислення та здібності, комунікативні навички, толерантність, створення комфортних умов для забезпечення успішності в своєму професійному та кар'єрному зростанні. У зв'язку з цим якість вищої освіти необхідно розглядати як таке поняття, що відображає здатність освітньої системи забезпечувати досягнення поставлених у вищій освіті цілей і завдань, задовольняти потреби конкретної особистості в отриманні вищої освіти, забезпечувати відповідність запитам суспільства та економіки.

Поняття «якість» в економічній літературі визначається як ступінь відповідності виробу встановленим стандартам і технічним умовам, що дозволяють задовольнити конкретну потребу у витратах, тобто якість відображає здатність виробу виконувати задану функцію. Якість як економічна категорія – це суспільна оцінка, що характеризує ступінь задоволення потреб у конкретних умовах споживання тієї сукупності властивостей, що явно виражені або потенційно закладені в товар [20, с. 610].

Міжнародна організація зі стандартизації визначає якість (стандарт ІСО - 8402) як сукупність властивостей і характеристик послуг, що надають їм здатність задовольняти обумовлені або передбачувані потреби. Цей стандарт увів такі поняття, як «забезпечення якості», «управління якістю», «спіраль якості» [10].

Якість продукції (робіт, послуг) визначається такими поняттями, як «характеристика», «властивість» і «якість». Характеристика – це взаємозв'язок залежних і незалежних змінних, виражених у вигляді тексту, таблиці, математичної формули, графіка. Описується, як правило, функціонально. Властивість продукції є об'єктивною особливістю продукції, яка може виявлятися у процесі її створення, експлуатації або споживання. Якість продукції формується на всіх етапах її життєвого циклу, Властивість продукції виражається показниками якості, тобто кількісними характеристиками одного або декількох властивостей продукції, які є складовими якості і розглядаються стосовно певних умов її створення й експлуатації або споживання [17, с. 13].

Законом України «Про вищу освіту» [1], визначено якість вищої освіти, як рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти. Цим же законом визначено стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності. Система забезпечення якості вищої освіти в Україні складається із: системи забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості); системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти; системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю розробляє центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, і галузевих об'єднань організацій роботодавців та затверджує їх за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Стандарти вищої освіти є основою оцінки якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості освітньої діяльності ВНЗ незалежно від їх типів, рівнів акредитації та форм навчання.

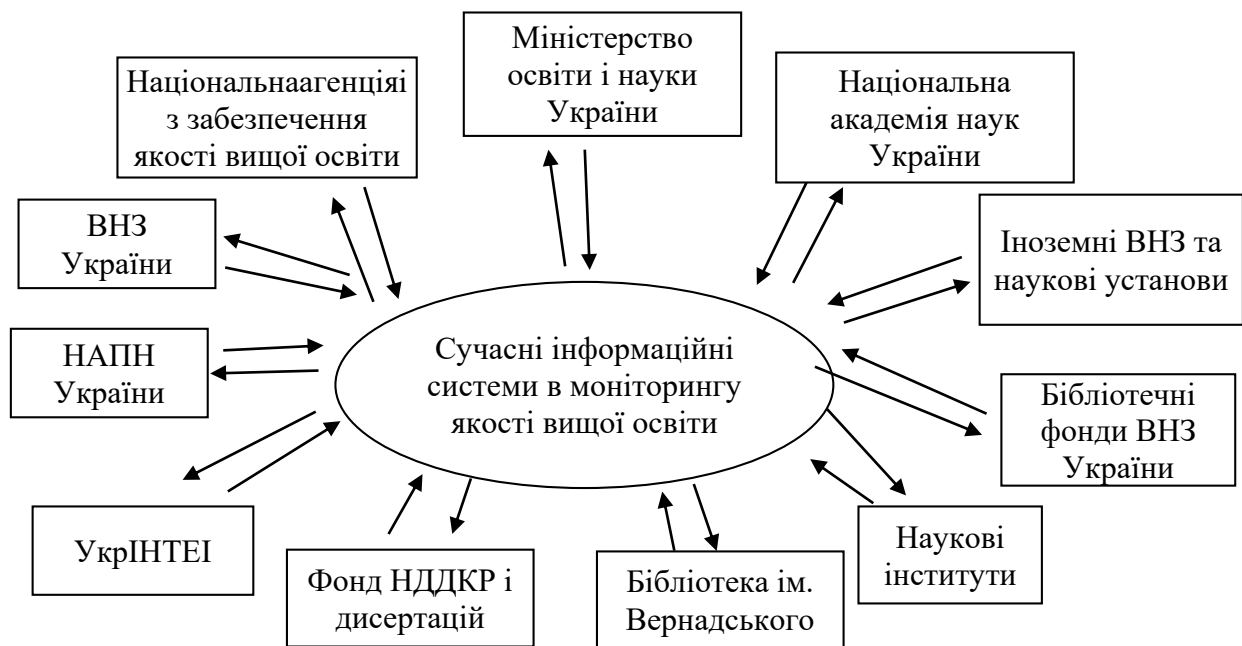
Важливе місце в забезпеченні якості вищої освіти посідає моніторинг. Моніторинг – від англ. monitoring «підслуховування» – постійне спостереження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або первісним припущенням. Може включати в себе комплекс засобів (наукових, технічних, організаційних та інших), які забезпечуватимуть здійсненню спостереженню (контролю) процесу. Моніторинг якості вищої освіти представляє собою комплекс проведених заходів, які спрямовані на визначення об'єкта дослідження і подальший аналіз, оцінка, порівняння отриманих результатів для виявлення певних закономірностей, тенденцій, змінних та їх динаміки [12].

Об'єктами моніторингу якості вищої освіти є: інформація про учасників освітнього процесу, зокрема, готовність до провадження певного виду діяльності, рівень задоволення потреби в освітніх послугах; процеси, що відбуваються у системі освіти, та характеристики її стану; результати навчальної діяльності; навчально-методичне, матеріально-технічне, нормативно-правове, кадрове забезпечення освітнього процесу [7].

Моніторинг якості вищої освіти визначає такі основні завдання як отримання об'єктивної інформації про якість вищої освіти, стан системи вищої освіти, а також прогнозування її розвитку; оцінювання стану системи вищої освіти відповідно до завдань державної політики в галузі вищої освіти; забезпечення органів державної влади статистичною та аналітичною інформацією про якість вищої освіти.

Основною метою моніторингу якості вищої освіти із застосуванням сучасних інформаційних технологій повинно бути забезпечення ефективного відображення стану вищої освіти, аналітичне узагальнення результатів діяльності ВНЗ, розробка прогнозу її забезпечення і розвитку (рис. 1).

Для оперативного виконання таких завдань застосовують сучасні інформаційні технології, полегшуючи процес збору та проведення аналізу інформації про стан системи вищої освіти; підготовки статистичної та аналітичної інформації про якість вищої освіти. Під інформаційною технологією розуміється процес, що використовує сукупність засобів і методів збору, обробки і передачі даних (первинної інформації) для отримання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу або явища (інформаційного продукту) [13]. Генезис інформаційних технологій відбувався з другої половини XIX ст. «Ручна» інформаційна технологія (перо, чорнильниця, книга) і до сьогодні – «мережева технологія» (іноді її вважають частиною комп'ютерних технологій) [6]. Починають широко використовуватися в різноманітних галузях глобальні і локальні комп'ютерні мережі. Їй пророкують в найближчому майбутньому бурхливе зростання, обумовлений популярністю її засновника – глобальної комп'ютерної мережі Internet.

Рис. 1. Інституційне інформаційне забезпечення моніторингу якості вищої освіти
Джерело: узагальнено автором

В останні роки термін «інформаційні технології» часто виступає синонімом терміну «комп'ютерні технології», так як всі інформаційні технології в даний час так чи інакше пов'язані із застосуванням комп'ютера. Однак, термін «інформаційні технології» набагато ширше і включає в себе «комп'ютерні технології» в якості складової. При цьому, інформаційні технології, засновані на використанні сучасних комп'ютерних і мережових засобів, утворюють термін «Сучасні інформаційні технології» [6].

Для проведення ефективного моніторингу якості вищої освіти необхідні певні перетворення системи освіти на базі використання сучасних інформаційних технологій. Інформаційні технології у вищій освіті повинні стати основою для вирішення поставлених завдань моніторингом якості вищої освіти. Нині набули широкого застосування наступні напрямки використання інформаційних технологій: комп'ютерні програми і навчальні системи, що представляють собою; системи на базі мультимедіа-технології, побудовані із застосуванням відеотехніки, накопичувачів на CD-ROM; інтелектуальні навчальні експертні системи, які спеціалізуються по конкретним областям застосування і мають практичне значення; інформаційні середовища на основі баз даних, що дозволяють здійснити як прямий, так і віддалений доступ до інформаційних ресурсів; телекомунікаційні системи, що реалізують електронну пошту, телеконференції і т. д. і дозволяють здійснити вихід в світові комунікаційні мережі; електронні бібліотеки як розподіленого, так і централізованого характеру, що дозволяють по-новому реалізувати доступ до світових інформаційних ресурсів; геоінформаційні системи, які базуються на технології об'єднання комп'ютерної картографії та систем управління базами даних; системи захисту інформації різної орієнтації (від несанкціонованого доступу при зберіганні, від спотворень при передачі, від підслуховування і т.д.).

Для сучасних ВНЗ притаманні риси ринкової економіки, де важливим фактором виступає конкуренція. Ключова роль конкуренції для функціонування ринкової економіки

вила визнана ще в XVIII в. Адамом Смітом в його знаменитому принципі «невидимої руки» [15]. А. Сміт звернув увагу на різницю між суб'єктивними прагненнями бізнесменів і об'єктивними результатами їх діяльності. А саме, кожен капіталіст прагне тільки до власної вигоди. Але обставини щоразу повертаються так, що переслідуючи власний інтерес, він одночасно реалізує і інтереси всього суспільства. Причому часто робить це більш ефективно і сумлінно, ніж якби спеціально ставив перед собою альтруїстичні цілі. Ринковою конкуренцією називається боротьба фірм за обмежений обсяг платоспроможного попиту споживачів, що ведеться фірмами на доступних їм сегментах ринку. Зі змістовної сторони вона, включає ряд важливих для розуміння моментів. Конкуренцію часто визначають як війну (або боротьбу) всіх проти всіх [12, с. 610].

На думку сучасного американського економіста П. Хайне «конкуренція» є прагнення якнайкраще задовольнити критерії доступу до рідкісних благ. Конкуренція є тим механізмом, який встановлює ціну на рівні, за якого досягається ринкова рівновага і забезпечується оптимальний розподіл ресурсів і доходів.

Законом України «Про захист економічної конкуренції» трактується поняття конкуренції як «змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку» [2].

Конкуренція на ринку освітніх послуг сприяє підвищенню якості освітніх послуг, змушує ВНЗ постійно підвищувати науково-професійний рівень кадрового забезпечення, вдосконалювати технологію навчання, покращувати матеріально-технічну базу, розширювати асортимент пропонованих послуг тощо.

Сутність конкуренції знаходить свій прояв у найважливішій характеристиці – конкурентоспроможності. Нині конкурентоспроможність стає проблемою державної безпеки. Критерієм адаптації ВНЗ до нових ринкових умов господарювання є рівень конкурентоспроможності. Виникає необхідність дослідження взаємозв'язку між конкурентоспроможністю країни в цілому та ВНЗ або освітніми послугами. Основними проблемами у сфері визначення своєї конкурентоспроможності ВНЗ є: низький рівень інформаційного забезпечення, відсутність чітких цілей та завдань, інтуїтивний характер проведення оцінки, відсутність єдиної методологічної бази.

Конкурентоспроможність є синтезом багатьох економічних категорій. Як зазначається в науковій літературі, у широкому розумінні конкурентоспроможність – це зумовлена економічними, соціальними політичними чинниками позиція країни або товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках. За умов відкритої економіки вона може визначатися і як здатність країни (підприємства) протистояти міжнародній конкуренції на власному ринку і ринках інших країн [18, с. 37]. Проблема підвищення конкурентоспроможності стосується практично всіх сторін суспільного життя. Загострення конкурентної боротьби ВНЗ змушує постійно вдосконалювати теоретико-методичні та практичні підходи до навчання з метою підвищення якості освітніх послуг.

Конкурентоспроможність визначається конкурентними перевагами. Конкурентні переваги ВНЗ – це ті характеристики, властивості освітніх послуг, які створюють для ВНЗ

певну перевагу над своїми прямими конкурентами. Ці атрибути або характеристики можуть бути самими різними і відноситися як до базової послуги – здобуття вищої освіти, так і до додаткових послуг, які супроводжують базову. Конкурентна перевага може бути «зовнішньою» і «внутрішньою». «Зовнішня» конкурентна перевага – заснована на відмінних якостях освітньої послуги, яка утворює цінність для споживача шляхом скорочення витрат, або підвищення ефективності. Зовнішня конкурентна перевага, збільшує «ринкову силу» ВНЗ в тому сенсі, коли вона може змусити ринок прийняти ціну освітньої послуги вище, ніж у пріоритетного конкурента, який не забезпечений відповідними розпізнавальними атрибутами. «Внутрішня» конкурентна перевага – це наслідок вищої «продуктивності», яка забезпечує ВНЗ більшу рентабельність і велику стійкість до зниження ціни освітньої послуги, що диктується ринком або конкуренцією. Інтенсивність і конкретні форми конкурентної боротьби між прямими суперниками змінюються в залежності від характеру конкурентної ситуації, яка виникає на ринку освітніх послуг в результаті їх дій.

Конкуренцію на ринку освітніх послуг слід розглядати як з позитивної так і з негативної сторін [18]. Позитивний вплив конкуренції на даний сектор ринку активізує розвиток науково-технічного прогресу, оскільки постійно змушує ВНЗ впроваджувати інноваційну діяльність, використовувати більш сучасні методи навчання і оптимально розпоряджатися ресурсами. У конкурентній боротьбі зникають неефективні методи навчання; конкуренція стимулює ВНЗ оперативно реагувати на зміни в попиті споживачів, що забезпечує зменшення витрат. Негативний вплив конкуренції на ринку освітніх послуг створює ситуацію нестабільності ведення фінансово-господарської діяльності; ВНЗ, залучені в конкурентну боротьбу, далеко не завжди дотримуються законності в своїх діях (помилкова реклама, фальсифікація і багато іншого); створюються умови для неадекватного розподілу доходів і їх диференціації; невиконання потреб ринку праці в контексті забезпечення його висококваліфікованими фахівцями.

Моніторинг якості вищої освіти із застосуванням інформаційних технологій в контексті інтегративної системи реалізації конкурентних переваг повинен вирішувати такі питання як дотримання стандартів вищої освіти, згідно чинних нормативно-правових документів та положень, розробка моделі оцінки якості вищої освіти з використанням сучасних інформаційних технологій; визначення таких спеціалізацій за спеціальностями, які б максимально задовольняли сучасний ринок праці та потреби роботодавців; наявність науково-педагогічних кадрів та матеріально-технічного забезпечення для надання якісних освітніх послуг; реалізації системи конкурентних переваг ВНЗ з метою залучення максимальної кількості потенційних споживачів – абітурієнтів.

Висновки та перспективи подальших досліджень Використання сучасних інформаційних технологій в сфері освіти дозволяє ефективніше здійснювати моніторинг якості. Інформаційні технології виступають не стільки інструментами, що доповнюють систему вищої освіти, а імперативом встановлення нового порядку знань та його інституціональних структур. Призначення національної системи моніторингу якості освіти – забезпечення суспільства достовірними даними про стан системи освіти з метою її підзвітності, ефективного функціонування і вдосконалення. Ефективна система моніторингу якості освіти повинна відображувати національні культурні й освітні

традиції, світовий досвід створення таких систем та забезпечувати інноваційний її розвиток.

Нині на ринку освітніх послуг панує гостра конкуренція, тому ВНЗ доводиться витратити значні кошти на рекламу і маркетинг, вкладати великі суми в оновлення матеріально-технічної бази, наукові дослідження, утримання наукового-педагогічних кадрів. Вища освіта та якість освітніх послуг завжди знаходиться в центрі уваги суспільства, адже розглядається як визначальний чинник соціального-економічного розвитку країни. Конкуренція у вищій освіті виконує позитивну економічну роль через свої функції: 1) виконує роль балансу між попитом і пропозицією, а в кінцевому підсумку – між суспільними потребами та потребами ринку праці і висококваліфікованими фахівцями; 2) виконує комунікативну функцію між державою, ВНЗ та потенційними споживачами з метою задоволення потреб; 3) знижує рівень витрат; 4) стимулює підвищення якості освітніх послуг.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту» №1556-VII, із змінами від 01 липня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>
2. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. №2210-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
3. Аналітична доповідь про стан моніторингу якості освіти в Україні / МБО «Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти»; [І. І. Бабин, Л. М. Гриневич, І. Л. Лікарчук та ін.]; за заг. ред. І. Л. Лікарчука. – К.: МБО «Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти»; Х.: Факт, 2011. – 96 с.
4. Бабин І. І. Формування системи забезпечення якості вищої освіти: Доповідь на науково-практичному семінарі «Кредитно-модульна система організації навчального процесу», 1 – 2 липня 2004 р., м. Тернопіль. – 16.10.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tspu.edu.ua/php/kms/6/>
5. Биков В. Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти / В. Ю. Биков // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 1 (15). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>
6. Васильєва. Г. І. Інформаційно-комп'ютерні технології в освіті: шляхи реалізації. / Г. І. Васильєва., Г. П. Досенко // Інформаційні технології в освіті. – 2008. – № 2. – С. 99 – 105.
7. Гончаренко М. Ф., Свіжесвська С. А. Моніторинг якості освіти – шлях до прискорення освітньої реформи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/science_met_dep/statti_akr/monitoring_jakosti_osvitu.php
8. Гриневич Л. Моніторинг якості освіти на національному рівні: досвід США / Збірник наукових праць № 23. «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» – Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, 17 – 19 травня 2010 р. – С. 165 – 170.

9. *Ляшенко О. І. Методологічні засади створення національної системи моніторингу якості освіти / О.І. Ляшенко // ТІМО. – 2013. – С. 6 – 7.*
10. *Международный стандарт ИСО 8402 Управление качеством и обеспечение качества – Словарь. Номер ссылки ИСО 8402:1994 Второе издание 1994 - 04 - 01. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.isuct.ru/e-publ/portal/sites/ru.e-publ.portal/files/dep/pe/iso%209004-1-94.pdf>*
11. *Паращенко Л. І. Наукове обґрунтування критеріїв і показників для національної системи моніторингу якості освіти // Освіта і управління. – 2009. – т.12, число 3 – 4. – С. 110 – 117.*
12. *Раков С. А. Пропозиції до концепції національної системи моніторингу якості освіти (НС МЯО). / С. А. Раков. // Вісник ТІМО. Тестування і моніторинг в освіті. Вид. «Факт». Харків. – 2013. С. 8 – 22. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.timo.com.ua>*
13. *Spivakovskiy A.V. Peculiarities of IT Management at Institutions of Higher Education / A.V.Spivakovskiy // Informational Technologies in Education. – 2008. – № 2. – P. 09 – 15.*
14. *Сидоренко О. Л. Зовнішнє незалежне оцінювання знань як інноваційна практика / Олександр Леонідович Сидоренко, Олександр Іванович Кізілов // Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Харків: Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 1964. - №800: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. Вип. 22. – 2008. – С. 156 – 166.*
15. *Смит А. Исследование о причинах и богатстве народов (книги I–III) / Адам Смит. – М.: Наука, 1992. – 572 с. – С. 181.*
16. *Удод О.А. Підвищення ефективності управління освітньою галуззю на основі національної системи оцінювання якості освіти. / О. А. Удод Матеріали науково-методичного семінару «Використання зовнішніх незалежних оцінювань навчальних досягнень у національних системах моніторингу якості освіти: світовий досвід і український контекст» (Київ, КНУ ім. Тараса Шевченка, 24 січня 2013 року). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zmyo.npu.edu.ua>*
17. *Фатхутдинов Р. А. О конкуренции и конкурентоспособности // Вузовский вестник. – 2008 – № 9. – С. 13. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vuzvestnik.ru/arch/2008/09.pdf>*
18. *Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью вуза // Высшее образование в России. – 2006. – № 9. – С. 37 – 38.*
19. *Цюк О. Забезпечення якості вищої освіти: освітні індикатори та міжнародні організації / О. Цюк // Порівняльно-педагогічні студії. – 2013. – № 4 (18). – С. 119 – 124.*
20. *Яковлева Ю. А. Роль конкуренції в ринковій економіці / Ю. А Яковлева // Молодий вчений. – 2014. – №3. – С. 610 – 613.*